

Archeologisch onderzoek in de polder Breeveld langs de
spoorlijn Woerden-Harmelen

W.K.Vos

COLOFON

ADC Rapport 33

Archeologisch onderzoek in de polder Breeveld
langs de spoorlijn Woerden-Harmelen

Auteur: W.K. Vos
In opdracht van NS Rail infrabeheer
Ontwerp: 1 Nacht IJs (Hans Blom) Amersfoort

© ADC, Bunschoten, april 2000

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ISBN 90 5874 0188

Archeologisch Diensten Centrum
Postbus 112
3750 GC Bunschoten

Inhoudsopgave

Inleiding	5
De geschiedenis van de vindplaats	6
De doelstelling en de methode van het onderzoek	6
De resultaten van het onderzoek	7
Conclusie	12

Woerden - Harmelen
Locatie van de vindplaats

Legenda

- Bebouwd gebied
- Water
- Locatie van de opgraving

bron: CBS

afb. 1

Inleiding

In opdracht van de NS Railinfrabeheer heeft het Archeologisch Diensten Centrum een opgraving verricht in de Polder Breeveld, langs de spoorlijn tussen Woerden en Harmelen (afb. 1). De aanleiding voor dit onderzoek vormde de geplande verdubbeling van de huidige spoorbaan. Bij de uitvoering van die werkzaamheden zal een deel van een archeologische vindplaats worden vernietigd. In het gebied liggen namelijk de vermoedelijke restanten van een Romeinse weg en een mogelijk daaraan gerelateerde nederzetting. Daarom is door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort besloten om een archeologisch onderzoek te laten plaatsvinden. Het veldwerk is uitgevoerd van 17 januari t/m 19 januari 2000 door G.R. Tak (veldarcheoloog), J. Bresser (veldtechnicus) en W.K. Vos (projectleider). De benodigde graafmachine is door de opdrachtgever ter beschikking gesteld. De documentatie van het onderzoek zal worden ondergebracht in het archief van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE VINDPLAATS:

Gemeente	Woerden
ROB-objectnaam	Spoorverdubbeling/ Polder Breeveld
Centrumcoördinaten	123,400 / 456,500
Kaartblad	31G
ADC-projectcode	3166000
Periode	Romeinse tijd

De geschiedenis van de vindplaats

Het onderzoeksgebied ligt in de naaste omgeving van reeds eerder onderzocht gebied rond Woerden en Vleuten-De Meern, op de stroomrug, of meer specifiek de zuidelijke oeverwal van de Oude Rijn. Hier zijn in het verleden al diverse vondsten gedaan uit de IJzertijd, Romeinse en Middeleeuwse perioden. Langs de Oude Rijn ergens op de zuidelijke oeverwal moet een Romeinse weg hebben gelopen, die van Katwijk, langs o.a. Woerden, Vleuten, Utrecht, Wijk bij Duurstede, Kesteren en Arnhem naar Duitsland liep. Deze weg was het verbindende element tussen de langs de zuidelijke Rijnsoever gelegen militaire versterkingen. Dergelijke versterkingen (*castella*) dienden de grens (*limes*) van het Romeinse rijk te bewaken.

Tot voor kort was nog maar weinig bekend over de exacte positie van deze *limes*weg tussen Woerden en Vleuten. Booronderzoek dat in het voorjaar van 1999 werd uitgevoerd door de Stichting RAAP uit Amsterdam bracht echter enkele aanwijzingen aan het licht. Er werd verondersteld dat zich in het gebied de restanten bevonden van de Romeinse weg. In de directe omgeving zijn tevens enige aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van een nederzetting uit de Romeinse periode, mogelijk een wachtpost bij een brug over een veenontwateringsstroom.

Het onderzoeksgebied bevindt zich landschappelijk gezien op de overgang van oever- en beddingafzettingen naar een komgebied met veenafzettingen. Dergelijke overgangen zijn, bij het uitgebreide onderzoek in het nabijgelegen Vleuten-De Meern, indicatief gebleken voor de aanwezigheid van de Romeinse weg. De ondergrond bestaat uit zavel- en lichte kleipakketten, die gedeeltelijk op zand en gedeeltelijk op komklei en veen lagen.

De doelstelling en de methode van het onderzoek

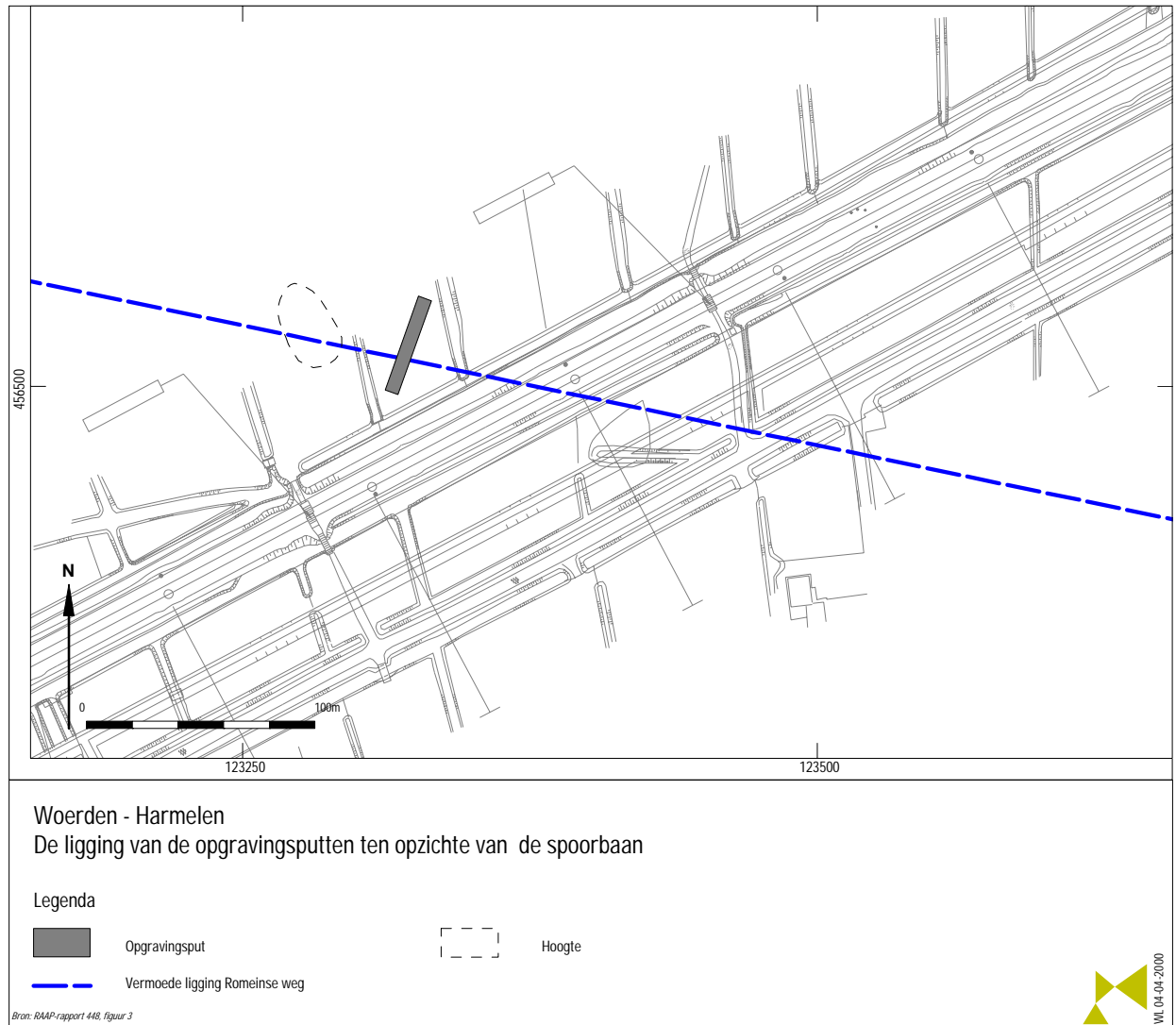
Het doel van het onderzoek was om vast te stellen of zich op de locatie daadwerkelijk de restanten bevonden van een Romeinse weg, en eventueel een daaraan gerelateerde nederzetting. Indien dit het geval was, moest de structuur daarvan nauwgezet worden gedocumenteerd en diende het onderzoek, indien mogelijk, antwoord te geven op de volgende vragen:

- Wat was de aard in geomorfologische zin van het onderzoeksgebied gedurende de Romeinse periode?
- Werd het gebied inderdaad doorsneden door een weg en zo ja, hoe was de opbouw daarvan en wat is de ouderdom?
- Bestond er in de nabijheid een nederzetting en zo ja wat was de aard en de ouderdom daarvan?
- Hoe gaaf is het bodemprofiel van het onderzoeksgebied en heeft een eventuele afwezigheid van grondsporen te maken met verstoring van dit profiel?

Daartoe is aan de noordzijde van de bestaande spoorbaan, tussen km 13,2 en km 13,4, een onderzoeksleuf gegraven (afb. 2). Ten zuiden van de spoorlijn was de locatie reeds doorsneden door sloten, het spoortalud en een landweggetje, en daarmee relatief zwaar verstoord. Bovendien vonden al in een vroeg stadium uitgebreide werkzaamheden plaats ter voorbereiding van de spoorverdubbeling, zodat daar geen archeologisch onderzoek meer kon plaatsvinden.

De opgravingsput lag haaks op de rand van de stroomrug, ten noordoosten van het perceel waar de Stichting RAAP een boorraai had gezet. De put is parallel aan deze boorraai, vrijwel noordoost-zuidwest georiënteerd, diagonaal over het gehele perceel uitgegraven en had afmetingen van ca. 45 bij 6 meter. De onderzoekslocatie was in gebruik als weiland en had een gemiddelde maaiveldhoogte van 0,40 m- NAP.

Het eerste opgravingsvlak is direct onder de recente bouwvoor aangelegd op gemiddeld 0,80 m- NAP. Daarbij kwamen de grondsporen van de beoogde weg gedeeltelijk in zicht. Het vlak is ter hoogte van de lange oostwand en in het noordelijke deel plaatselijk verdiept tot op maximaal ca 1,40 m- NAP ten behoeve van zowel de horizontale als verticale waarnemingen. De grondsporen zijn getekend op schaal 1:50, en het profiel op schaal 1:20.

afb. 2

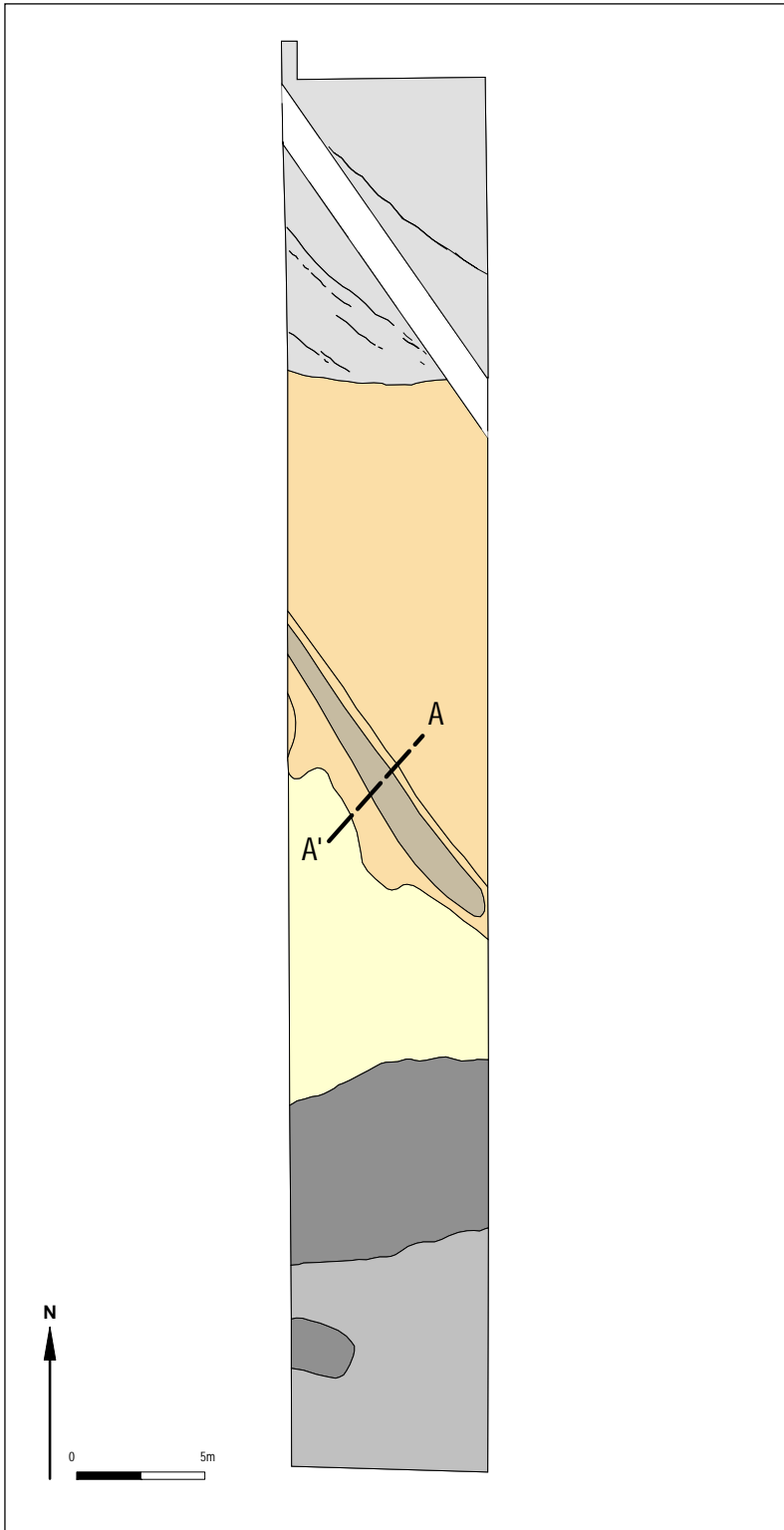
De resultaten van het onderzoek

De resultaten van het onderzoek zijn als volgt te omschrijven. Zoals verwacht was de opgravingsput aangelegd op de rand van oever- en beddingafzettingen naar komafzettingen. Geomorfologisch gezien bestond de put uit een noordelijke gelegen deel waar zich voornamelijk zavel en lichte klei bevond, en een zuidelijke helft die was opgebouwd uit meer zware klei (afb.3). Deze scheiding kan landschappelijk worden geïnterpreteerd als de overgang tussen de stroomrug en het komgebied, en een dergelijke context zou kenmerkend kunnen zijn voor de situering van de limesweg. Er werd daarbij verwacht dat de limesweg het karakter had van een met grind bedekt grondlichaam, vergezeld gaand met aan weerszijden van de weg uitgegraven bermgreppels.

De conservering van een dergelijk fenomeen bleek niet alleen bij het booronderzoek moeilijk vast te stellen, maar ook tijdens de opgraving liet de weg zelf, afgezien van de vermoedelijke bermsloten, nauwelijks sporen achter.

In het zuidgedeelte kwam alleen grijs tot donkergrijs gekleurde, zware klei voor, die geïnterpreteerd mag worden als komafzetting. Dit betrekkelijk homogene pakket komklei besloeg de eerste 15 meter van de opgravingsput en ging vervolgens vrij geleidelijk over in zavelige klei. Hoewel op deze overgang van komklei naar meer zavelige klei de sporen van de weg werden vermoed, is in de eerste 15 meter van de werkput geen enkel grondspoor en/of enig vondstmateriaal aangetroffen.

Het noordelijke deel besloeg de overige 30 meter van de opgravingsput en bestond uit bruingle tot lichtgrijze zavel en lichte klei. In dit deel is over de gehele breedte van de put een langgerekt grondspoor aangetroffen van een grijsbruingevekte greppel met een vrijwel noord-zuid gerichte oriëntatie (afb.4). De greppel had een maximale doorsnede

Woerden - Harmelen
Overzicht van de aangetroffen grondsporen

Legenda

- Positie doorsnede, zie afbeelding 5
- Oeverafzettingen
- Komafzettingen
- Bermsloot
- Gereconstrueerde positie van een bermsloot

van 2 meter en een diepte van ongeveer 30 cm tot 1,25 m- NAP (afb.5). In de greppel zijn geen vondsten gedaan. Het is niet uitgesloten dat deze greppel het overblijfsel is van een bermsloot van de Romeinse weg.

De zone direct ten noorden van de greppel bestond uit een ca. 10 meter brede strook bruingele, zavelige grond. Daar werd verspreid, als enige plek in de opgravingsput, zo nu en dan een kiezelsteen (grind) aangetroffen. Indien deze kiezels de restanten van het wegdek vertegenwoordigen mag verder noordelijk een tweede, tegenoverliggende, berm-sloot worden verwacht. Hiervan zijn echter in het vlak geen sporen aangetroffen, ook omdat de waarneming werd belet door een tamelijk abrupte overgang van bruingele zavel naar lichtgrijs, enigszins gelaagd zand. Daardoor kon de graafmachine moeilijk vlaktrekken en werd de zavelige klei als 'een schol' van het zand afgetrokken. De tweede bermsloot is zodoende niet in het vlak waargenomen, maar was mogelijk wel zichtbaar in het westprofiel, waar met enige moeite een vermoedelijke greppeldoorsnede kon worden onderscheiden.

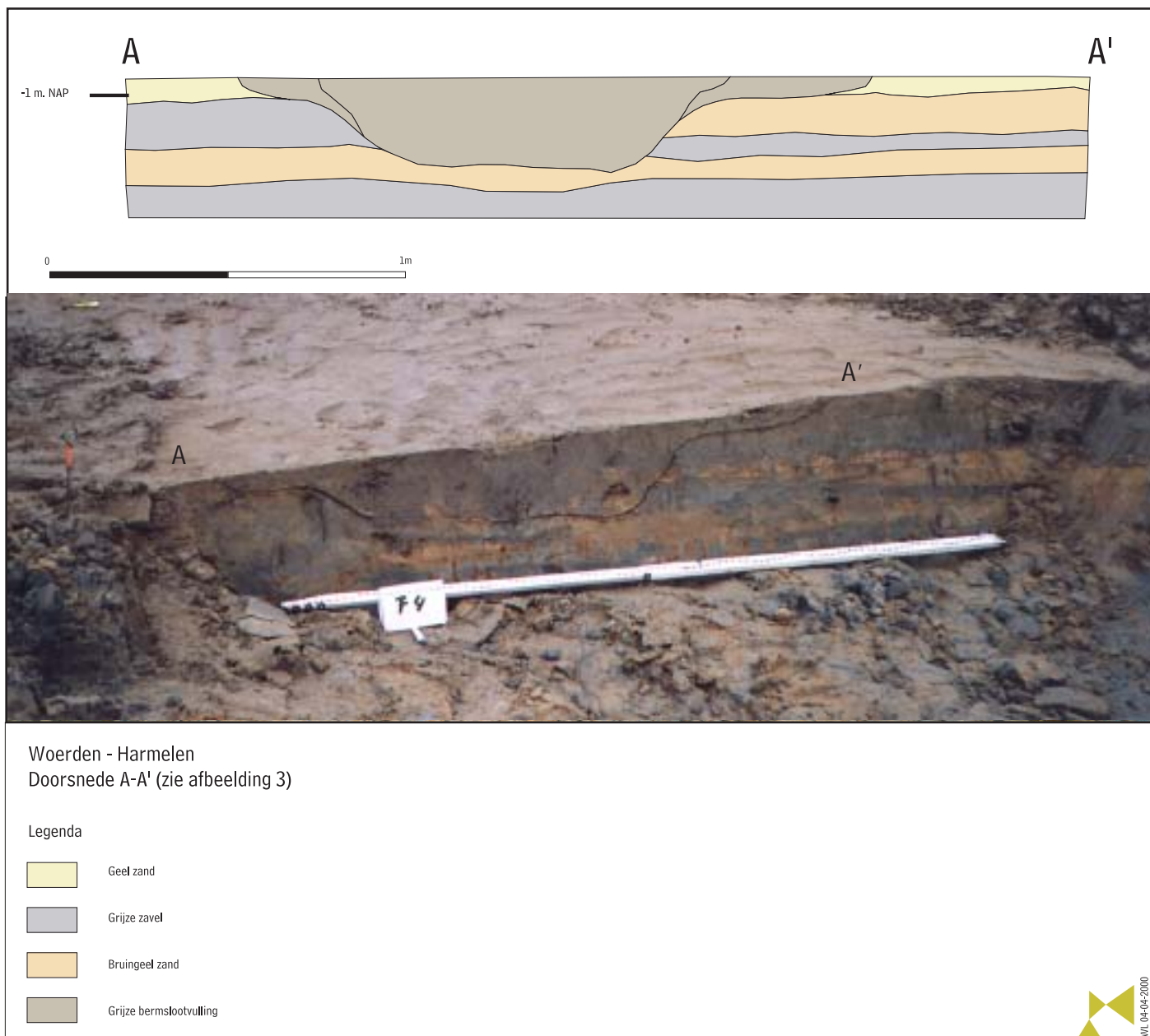
afb. 4 De grondsporen van de zuidelijke bermsloot tijdens het onderzoek. Opname vanuit het noordwesten.

De opbouw van het terrein is aan de hand van (gedeelten van) het oostprofiel onderzocht. Daarbij gold allereerst een - door de opdrachtgever - beperkte aanlegdiepte van het opgravingsvlak van 0,50 meter onder maaiveld. Daarnaast was door de betrekkelijk hoge grondwaterstand een veel diepere vlakaanleg ook niet mogelijk geweest. Ondanks deze beperkte diepte van de opgravingsput kan de verticale opbouw als volgt worden omschreven:

Onder het maaiveld, met een gemiddelde hoogte van 0,40 m- NAP, bevond zich een ca. 20 cm dikke bouwvoor. Daaronder was in vrijwel het gehele profiel een maximaal 15 cm dikke, bruingrijze laag zichtbaar met kleine stukjes baksteengruis. Op sommige plekken was in deze donkere laag ook wat klein kwartsgrind aanwezig. De vrij rechte laag dient vermoedelijk geïnterpreteerd te worden als een Laatmiddeleeuws pakket dat met de egalisatie en/of afvletting van het gebied te maken heeft gehad.

Onder deze laag bevond zich - voor zover waarneembaar - in de noordelijke puthelft een pakket van minimaal 60 cm met een afwisselende opbouw van geelbruine zavel en geel gelaagd zand met tussenliggende, lichtgrijze kleibandjes. In het zuidelijke deel bestond deze opbouw meer uit kleiafzettingen i.p.v. zavel en zand.

Zoals verwacht op de rand van een stroomrug is deze profielopbouw kortweg te typeren als de overgang van oeverafzettingen naar komafzettingen. De beste profielwaarnemingen werden echter niet in de put maar in de directe omgeving van het onderzoeksterrein gedaan, in de nieuw ontgraven taludsloten langs de spoorbaan (afb.6). Deze taluds gaven - onder een hoek van 45 ° - haarscherp de overgang weer tussen kom en stroomrug, waarbij op sommige plekken zelfs de humeuze veenafzettingen onder de komklei zichtbaar waren.

afb. 5

afb. 6 Samengestelde foto van het nieuwe talud (45°) van de sloot, even ten zuidoosten van het onderzoeksterrein.

Indien de hiervoor beschreven grondsporen daadwerkelijk de bermsloten van de Romeinse limesweg zijn geweest, dan blijkt opmerkelijk genoeg de ligging van de weg nogal af te wijken van de vooraf gedachte oriëntatie. Daarbij was men uitgegaan van twee gegevens, gebaseerd op de eerder uitgevoerde boorresultaten afkomstig uit twee “verdichte” boorraaien. Enerzijds gold dit de overgang van komgebied naar stroomrug, en anderzijds de in de boorkolommen aangetroffen stukjes grind (en houtskool), dat kenmerkend zou kunnen zijn voor het weglichaam. Daaruit volgde dat de weg min of meer noord-west-zuidoost georiënteerd moest worden. Indien echter aangenomen wordt dat de grondsporen de restanten van de bermsloten representeren, was de weg vrijwel noord-zuid georiënteerd. Er is daarvoor een aantal verklaringen mogelijk, waarvan er hier twee worden genoemd:

- De aangetroffen grondsporen van bermsloten behoren niet tot de restanten van de Romeinse weg.
- De overgang van stroomrug naar komgebied is niet (altijd) indicatief voor de ligging van de Romeinse weg.

Het eerste punt lijkt het meest waarschijnlijk van de verklaringen. Bij het hier beschreven onderzoek mag namelijk niet onvermeld blijven dat het zeer opmerkelijk is, dat de oriëntatie van hedendaagse perceleringssloten haast gelijk is aan die van de sporen van de bermsloten van de vermeende Romeinse weg. Het is daarmee niet uitgesloten dat de sloten eigenlijk de restanten zijn van een (deel van een Middeleeuwse) verkavelingssloot die in latere instantie is dichtgeworpen. Bovendien moet worden gezegd dat de mogelijke weg dan wel een opvallende breedte zou hebben van ongeveer 9½ meter, gemeten van hart tot hart in de veronderstelde bermsloten.

Het tweede punt is al eens eerder aangetoond bij het onderzoek in Vleuten-De Meern. Soms liep daar de weg ook wel eens niet op de kenmerkende overgang van stroomrug naar kom, maar bepaalde de kortste route de positie door het natte rivierengebied. Daarbij bleek dat de weg zich zelfs wel eens door het drassige komgebied baande, wat dan wel gepaard ging met enorme houtconstructies om het geheel in vorm te houden. Blijkbaar gold bij de aanleg dat een natte, recht toe recht aan, oplossing soms gunstiger was dan een drogere, maar meer bochtige omleiding langs de randen van de stroomrug.

Er zijn bij het onderzoek geen bodemvondsten gedaan in en rond het vermoedelijke weglichaam en de bermsloten. Slechts de eerder beschreven, sporadisch aanwezige, kiezeltes ter hoogte van het mogelijke weglichaam zijn waargenomen. Daarbij was echter sprake van een dusdanige kleine hoeveelheid, dat een zinvolle steekproef ten behoeve van herkomstonderzoek en kwantificering van het grind niet mogelijk bleek. Ook is - tijdens het onderzoek geen hout aangetroffen, zoals vaak het geval was bij de limesweg in Valkenburg-Z.H. en Vleuten-De Meern, waar zeer veel houten elementen waren verwerkt in de wegconstructie.

Ook zijn tijdens het veldwerk geen grondmonsters genomen ten behoeve van archeobotanisch onderzoek. Hoewel dit aanvankelijk wel de bedoeling was, om uit elke ‘herkende’ bermsloot een grondmonster te nemen, is daar tijdens het onderzoek toch van afgeweken. De mogelijke noordelijke bermsloot was immers alleen nog maar herkenbaar in het westprofiel, en zekerheid omtrent de interpretatie ontbrak. En hoewel van de zuidelijke bermsloot de grondsporen wel redelijk goed zichtbaar waren op het opgravingsvlak, bleek het spoor in doorsnede niet erg duidelijk en vrij ondiep om een goed bodemmonster te kunnen nemen.

Van de mogelijke nederzetting bestonden reeds na het booronderzoek geen overtuigende indicatoren, zoals een cultuurlaag, grondsporen, fosfaatvlekken, etc. Ook de opgraving

heeft geen enkele aanwijzing opgeleverd, waaruit zou kunnen volgen dat er sprake was van een nabijgelegen (inheems)-Romeinse nederzetting. De verwachting blijft echter bestaan dat de spoorlijn slechts de oostelijke periferie van een nederzetting doorsnijdt, waar zich maar weinig grondsporen en vondsten bevinden. De tijdens het booronderzoek getraceerde scherven zouden wellicht hieruit afkomstig kunnen zijn of uit de periferie van een meer westelijk gelegen woonkern. De aard van de eventuele nederzetting(en) blijft in het ongewisse, maar het is nog steeds niet uitgesloten dat het hier zou handelen om een Romeinse wachtpost langs een veenafwateringsstroom, waarvan de afzettingen direct ten zuidwesten van het onderzoeksgebied zijn waargenomen.

Conclusie

Concluderend kunnen de antwoorden op de onderzoeksvragen van de archeologische opgraving aan de noordzijde van de spoorbaan Woerden- Harmelen als volgt worden samengevat. Allereerst is het onderzoeksgebied ongetwijfeld doorsneden door de Romeinse limesweg, maar daarvan zijn tijdens de opgraving geen duidelijke resten aangetroffen. Desondanks blijft het heel goed mogelijk dat de grondsporen van één bermsloot in het vlak zijn aangetroffen, en dat de tweede, tegenoverliggende sloot in de westelijke profielwand is gedocumenteerd.

Indien deze grondsporen daadwerkelijk één of meer bermsloten van de Romeinse weg representeren dan heeft deze opmerkelijk genoeg een geheel andere oriëntatie dan vooraf werd verondersteld. Hierdoor bestaat er twijfel over de interpretatie van de aangetroffen grondsporen en is het niet uitgesloten dat we eigenlijk van doen hebben met het restant van een dichtgeworpen (Middeleeuwse) perceelsloot.

Meer duidelijkheid kon niet worden verkregen, want ondanks het sporadisch voorkomen van kiezels kon het eigenlijke weglichaam niet worden blootgelegd. De restanten daarvan waren niet (meer) aanwezig op de locatie en zodoende kon dus ook de opbouw en de ouderdom van de weg niet worden vastgesteld. De oorzaak hiervan moet gezocht worden in de versterking van het bodemprofiel door o.a. afvletting van het onderzochte perceel. De kans op meer duidelijke grondsporen van de Romeinse weg in dit gebied, lijkt echter niet geheel uitgesloten, gezien de hogere ligging van een stuk land even ten noordwesten van het onderzochte perceel.

Vervolgens is er ook geen enkele aanwijzing gevonden die zou duiden op de nabijheid van één of meer nederzettingen in het gebied.

Ten slotte was de opgravingsput in geomorfologische zin opgebouwd uit een noordelijk gelegen zone bestaande uit zavel en lichte klei, en een zuidelijk gesitueerd deel waar meer zware klei werd aangetroffen. Hoewel een dergelijke overgang van stroomrug naar komgebied indicatief bleek voor de aanwezigheid van de Romeinse weg in Vleuten-De Meern, is dat voor de situatie in de hier beschreven onderzoekslocatie niet aantoonbaar, aangezien op deze overgang geen (duidelijke) sporen van de weg zijn aangetroffen. De grondsporen in het noordelijke deel zijn zoals eerder gezegd niet geheel overtuigende 'wegsporen' gebleken.

Vermoedelijk kan vervolgonderzoek in dit gebied, met name op het nabijgelegen, iets hoger gelegen perceel, meer uitsluitel geven over het toenmalige landschap in relatie tot de exacte loop van de weg langs dit deel van de Romeinse limes tussen Woerden en Harmelen.